

Ze snappen de regels best wél, maar hun geheugen werkt te goed

Bedoeld men met de middag de periode van 14 tot 18 uur, dan is het [...] (een bekend hoogleraar Nederlandse taalkunde)

Ja dat kan ik wel, maar dan wordt ik wel helemaal gek. (Ts. voor leerlingbegeleiding, nov. 2003)

Niet alleen scholieren of kranten (Wim Roos, Trouw 24.08.2006, <http://www.trouw.nl/deverdieping/podium/article428022.ece>) maken dit soort van fouten, iedereen maakt ze! Over hoe wij spellen, en wanneer we daar wel of niet regels bij gebruiken, is heel wat onderzoek gedaan, o.a. door Egbert Assink, Gerard Verhoeven, en door mijn collega's en mezelf aan de Universiteit Antwerpen. Met die kennis is bij Spelling 2005 terdege rekening gehouden (zie www.ua.ac.be/frans.daems).

Cruciaal voor de spelling is de automatische werking van ons geheugen. Hoe vaker we een woord schrijven, of met aandacht lezen, des te sterker prenten we dat woordbeeld in ons geheugen in. Wanneer we *paard* of *noten* schrijven, dan passen we helemaal geen regel toe voor de letter d van *paard*, of voor de enkele o van *noten*. Zo'n woord springt automatisch op uit ons geheugen. Als we een woord willen schrijven dat niet in ons geheugen zit, dan schrijven we bijvoorbeeld de d in *liebaard* naar analogie van *paard* of een vergelijkbaar woord, en de enkele o in *ploten* naar analogie van iets als *noten*. Omdat het wordeinde *-elijk* zoveel frequenter is dan *-ellijk* zit het veel sterker in ons geheugen gegraveerd en krijgen we geregeld de fout *onmiddelijk*, al op p.1 in de uitgave 1851 van de Camera Obscura.

Ook werkwoordvormen springen automatisch uit ons geheugen op, nog voor we de kans hebben gehad enige regel toe te passen. Meestal geeft dat een goed resultaat. Maar het kan fout gaan wanneer we een gelijkkluidende vorm met twee verschillende spellingen hebben, bijvoorbeeld *word* en *wordt*. De vorm *wordt* schrijven we 212 keer zoveel als de vorm *word*. Daardoor zit het woordbeeld *wordt* veel sterker in ons geheugen en dient die vorm zich als eerste aan. Dat verklaart waarom de fout *ik wordt* veel vaker voorkomt dan *hij word*.

We kunnen de automatische werking van ons geheugen niet uitschakelen. Wat we wel kunnen is met de regels in aanslag onze teksten goed nalezen, hoewel ook dan de automatische geheugenwerking blijft. De leerlingen van docent Wim Roos snappen best wel de werkwoordregels, maar kijken hun teksten te weinig na. Spelling nakijken en verzorgen is dan ook in de eerste plaats een kwestie van attitudevorming. Als dienst aan de taalgebruiker heeft de Leidraad van het Groene Boekje 2005 voor het eerst een volledige beschrijving van de werkwoordspelling opgenomen.

Bij de spellingwijziging van 1995, en nog meer bij de spellingactualisering van 2005, is sterk rekening gehouden met de manier waarop een speller-lezer te werk gaat, en dus met de werking van het geheugen.

Zo is het voor de taalgebruikers en voor de leerlingen wenselijk dat er zo weinig mogelijk dubbelspellingen voorkomen.

Ook is het wenselijk dat waar mogelijk de gelijkvormigheid wordt toegepast, bijvoorbeeld alle samenstellingen met *krant* op dezelfde manier met *-en-*: *krantenartikel*, *krantenjongen* enz. We spellen *havo 4* met een spatie, en dus ook met een spatie in de samenstelling *havo 4-leerling*, *dinertje* net zoals *diner*, *ik lease* / *hij leaset* met e net zoals in *lease* en *leaseauto* enz.

Verder moeten gelijksoortig gevormde woorden ook analoog geschreven worden. Als we een letterwoord als *havo* op dezelfde wijze spellen als een 'gewoon' woord zoals *kano*, dan schrijven we op analoge wijze *kano's* - *havo's*, *kanootje* - *havootje*, *kanoër* - *havoër*. Of als we namen van tijdperken zoals *steentijd*, *contrareformatie*, *pruikentijd*, *interbellum*, *duecento* al met kleine letter schreven, dan doen we dat ook met *reformatie*, *renaissance* en *middeleeuwen*. Net zoals andere volkennamen schrijven we *Azteken* met hoofdletter.

Veel van de volgens 1995 en 2005 aangepaste woorden hebben volgens frequentietellingen (zie ook Google) een heel hoge frequentie en stemmen overeen met wat de taalgebruiker spontaan al deed, ondanks het feit dat ze volgens vroegere voorschriften theoretisch anders gespeld moesten worden.

Wim Roos zegt terecht dat spelling een geheel van afspraken is. Die afspraken, de spellingsystematiek dus, moeten zoveel mogelijk aansluiten bij de werking van het geheugen van de lezer-schrijver en de leerling, en die ondersteunen. Dat stond voorop bij de spellingactualisering van 2005.

Frans Daems,
vicevoorzitter Werkgroep spelling Nederlandse Taalunie
hoogleraar Nederlandse taalkunde en taaldidactiek Universiteit Antwerpen